

Jyrki Siukonen
**Leibnizin
kääntämisestä ja selittämisestä**

Friedrich Schlegel toteaa *Atheneum*-fragmentissaan 220, että Leibnizin koko filosofia koostuu muutamasta älykkäästä katkelmasta ja projektista, jotka tarjoavat näkyvän äärettömyyteen. Tuon paremmin sitä tuskin voisi ilmaista, mutta en malta olla huomauttamatta, että Schlegelin käyttämä ilmaisu *échappée de vue* on puutarhatermi.

Useimmat meistä varmaan allekirjoittavat, että epäily kuuluu filosofiaan. Intuitio sen sijaan tuottaa jo enemmän ongelmia. Sen olemassaolo myönnetään (tai ainakin Bergson ja Croce vielä myönsivät), mutta usein ei olla varmoja mikä sija sen kautta saadulle tiedolle tulisi filosofian yhteydessä antaa. Sanoakseni jotakin Leibnizista minun täytyy kuitenkin toistuvasti palata intuition äärelle. Tietoni Leibnizin filosofiasta on pohjimmiltaan henkilökohtaista intuitiivista tietoa; olen nähnyt vilauksen äärettömyydestä leibniziaanisen puutarhakujuun päässä.

Olisi tietysti tärkeää pohtia laajemminkin tällaisen 'epäfilosofisen' lähestymistavan mahdollisuutta, mutta se täytyy nyt jättää toiseen tilaisuuteen. Robert Merrihew Adams sanoo uuden teoksensa alkusanoissa (*Leibniz – Determinist, Theist, Idealist*, 1994), ettei hänellä ollut tarkoitus ryhtyä kirjoittamaan kirjaa Leibnizista. Ymmärrän häntä hyvin, sillä ei minullakaan ollut tarkoitus ryhtyä kääntämään Leibnizia.

Kiinnostuin Leibnizista 1980-luvun puolivälissä ja aloin tehdä kuvataiteellisia tulkintoja joistakin hänen *Monadologiansa* teemoista. Ensimmäinen teos *Leibnizin kenotaafi* oli esillä Tampereen Nykytaiteen museossa 1986. Sitä seurasivat näyttely *Leibnizin puutarha* Helsingin Yliopiston kirjastossa 1989 ja teos *Rebuilding the House of Leibniz* Hannoverissa 1990. Työskentely juuri Hannoverissa avasi uudenlaisen näkökulman Leibniziin. Saatoinkin päivittäin käyttää Niedersächsische

Landesbibliothekin Leibniz-kokoelmia ja kävellä ajatussissani Herrenhausenin puutarhassa, joka oli rakennettu Leibnizin elinaikana. Hannoverissa alkoi myös ajatus *Monadologian* kääntämisestä käydä ajankohtaiseksi; tuntui äärimmäisen nololta tulla tyhjin käsin Suomesta ja törmätä Leibniz-arkiston hyllyssä esimerkiksi *Monadologian* turkinkieliseen käännökseen.

Kirjoja löytyy toisista kirjoista ja Leibnizin äärelle voi päätyä melkein mistä tahansa alkupisteestä (tätähän edellyttää jo hänen oma filosofiansakin). Minä olin päätynyt Leibnizin *Monadologiaan* kahdelta suunnalta: Lucretiuksen *Maailmankaikkeudesta* ja Borgesin *Haarautuvien polkujen puutarhasta*. Kumpikin kirjailija kuvailee maailmaa sellaisella tavalla, jonka tunnistin myös tarttuessani ensi kertaa *Monadologiaan*. Yhteneväisyyden tai vastaavuuden tunne perustui intuition, vaistomaiseen tietoon siitä, että nämä asiat kiistatta liittyvät toisiinsa, eivät logiikkansa, vaan nimenomaan visioidensa kautta. Etenkin pykälät 60-69, joissa Leibniz kuvailee maailmankaikkeuden jatkumista äärettömyyteen kaikissa mittakaavoissa, tuntuivat puhuttelevilta. Myöhemmin mielikuvat antoivat tilaa lukemattomille tekstien poluille, joita *Monadologian* poimuista paljastuu. Jos Leibniziin voi päätyä mistä tahansa, niin sama pitää paikkansa myös toisin päin.

Mikäli *Monadologia* on puutarha, niin kuin toistuvasti vihjailen, niin se on rakennettu historiallisesti arvokkaalle maalle. Leibnizin arkkitehtuurin alla on kerrostumia, jotka ovat huomattavasti rikkaampia ja monimuotoisempia kuin mitä filosofian yleisesityksistä voisi päätellä. Osa Leibnizin lukemisen vaikeudesta ja viehätystä onkin juuri tässä: mitä kaikkea pitäisi ottaa mukaan. Yksi mahdollisuus on pureutua *Monadologian* ydinluuhun, logiikkaan, kuten Russell tai Couturat. Mutta näidenkään lukijoiden käsitys logiikasta ei ole yksi ja sama; Couturat kykeni asettamaan Leibnizin ajattelun paljon laajempaan ja — uskaltaisin väittää — mielenkiintoisempaan viitekehykseen kuin Russell. Toinen vaihtoehto on sitten tavoitella koko Leibnizin aktiviteettien kirjoa.

Tuskinpa kenenkään toisen filosofin kohdalla voi esimerkiksi matematiikan, runouden, kirjastotieteen, historiankirjoituksen, tekniikan, metafysiikan, lakitieteen,

kielentutkimuksen, logiikan tai diplomatian asiantuntija olla tutkimassa yhden ja saman henkilön tuotantoa. Työskentely tällaisen moninaisuuden keskellä tuntuu tietyllä tavalla turvalliselta. Jokainen tutkimuksellinen näkökulma, *point de vue* (puutarhatermi, jonka Leibniz toi filosofiseen kielenkäyttöön), on vain yksi rajoitettu kuvaus 'maailman-kaikkeudesta'. Leibniz itse saattoi oman arkkitehtonisen systeeminsä luojana tietysti jäljitellä Jumalaa ja nähdä suuren kokonaisuutensa yhdellä kertaa (katso § 83), mutta meille muille se tuntuu olevan lähes mahdotonta. Sen minkä *Monadologia* selittää teoreettisesti, sen Leibnizin aktiviteettien kirjo selittää käytännöllisesti; Leibnizin filosofialle ei (ainakaan toistaiseksi) ole parempaa kuvasta kuin hänen oma, kaikkialle kurottava elämäntyönsä.

Vision perään lähteneenä saatoin pitää vain kokonaiskuvaa tavoittelemisen arvoisena. Yritelmä sellaiseksi (esseeni käännöksen liitteenä) ei pyri mitätöimään *Monadologian* logiikkaa, mutta joutuu kamppailemaan eklektisyyden tuntua vastaan. Kaikkea on mahdotonta saada mukaan, kaikkia langanpäitä ei voi löytää. Pelkkä vilkaisu Suarezin koottujen teosten massiivisiin sidoksiin saa kylmän hien nousemaan otsalle (niinpä tämä nuoren Leibnizin keskeinen vaikuttaja saa jäädä odottamaan). Jos *Monadologian* ensimmäisessä lauseessa esitelty monadi on lumipallo, joka alkaa kierimään alas rinnettä, niin tekstin viimeisiin pykäliin tullessa se on kasvanut jo jättäjämaisiin mittoihin. Jokainen uusi kerrostuma vaatii selittäjältä venymistä uudelle erityisalueelle, joka taas edellyttää yhä enemmän pohjatietoja. Barokin maailmankuvaan kerran uppouduttuaan on kuitenkin vaikea malttaa lopettaa. Harmittelenkin nyt, esimerkiksi, että Susanne Edelin uusi tutkimus *Leibnizin yhteyksistä mystiikkaan (Die individuelle Substanz bei Böhme und Leibniz, 1995)* ei ehtinyt ilmestyä ennen suomennoksen valmistumista.

Monadologian koko on vaivannut joitakin ihmisiä. Russell pohti syitä siihen miksi Leibniz ei koskaan kirjoittanut *magnum opusta*, ja vielä hiljattain Rescher nimitti omaa käännöskokonaisuuttaan "yritykseksi koota Leibnizin puolesta kirja, jota hän itse ei koskaan kirjoittanut". *Monadologia* näyttää todellakin aika pieneltä kenenkään pääteokseksi. Sillä on kuitenkin hämmästyttäviä ulottuvuuksia, sillä ilmaisun ja käsitteistön 'sisältä' löytyy uusia maailmoja (vertaa §§ 66-68). Siitä mikä näyttää pieneltä ja nopeasti kirjoitetulta taittuu esiin maailma perinpohjaisesti ajateltuna, ehjänä ja kokonaisena.

Monadologiassa on omat erikoisuutensa (esimerkiksi, että Hermolaus Barbarus saa enemmän huomiota kuin avaruuden käsite), mutta juuri niiden vuoksi teksti elää usealla tasolla. Periaatteessa *Monadologiasta* löytyy kaikki, ja jos vaikka matka sen kaiken ääreen välillä käy kirjaston kaukolainapalvelun kautta, niin mikäs sen kauniimpaa. Sehän vain todistaa pykälän 61 pitävän paikkansa.

Filosofisen tekstin kääntäminen on niin antoisaa, että oikeastaan käännöksiä ei pitäisi lainkaan julkaista, vaan jokaisen asiasta kiinnostuneen tulisi tehdä omansa. Koska kääntäminen pohjimmiltaan on lukemista ja luetun ymmärtämistä, on se myös kutakuinkin paras tapa käsitellä kuolleen filosofin ajatuksia. Kiinalaisessa tekstissä kerrotaan: Joku kysyi erilaisista metodeista lukea klassikoita. Mestari vastasi: Ei ole mitään metodia. Luet vain rauhallisesti ja avoimella mielellä.

Käännöksessä on kuitenkin myös kyse sopimuksista, joiden suhteen pelkkä avoin mieli ei riitä. Koska tämä oli ensimmäinen Leibniz-suomennos, oli osalle sanastoa löydettävä käännökset ensimmäistä kertaa. Yllätyin, että jopa termi *harmonie préétablie* oli vailla vakiintunutta suomenkielistä muotoa; löysin J.A. Hollon, E. Kailan ja R. Kaupin variantit, mutta päädyin lopulta omaan käännökseeni *ennalta säädetty harmonia*. Yleisesti ottaen yritin noudattaa Leibnizin lauserakenteita ja välttää mutkien oikomista, koska halusin aikakauden ilmaisutapojen näyttäytyvän osana kokonaisuutta. En myöskään usko, että virtaviivaistetumpi käännös olisi välttämättä palvellut lukijaa. Lyhydessään *Monadologia* on liian helppo vain 'lukaista', etenkin jos mielessä on valmiina filosofian yleisesityksistä opitut lokeroinnit. Kaikkien suurten filosofisten klassikoiden tavoin *Monadologia* on kuitenkin moniulotteinen, aikaa ja paneutumista vaativa teksti, joka avautuu hitaasti. Leibnizin oma kielenkäyttö on tässä suhteessa erinomainen apuväline rauhalliseen lukemiseen. ●